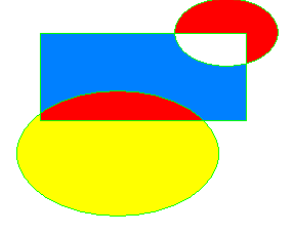

रिकामीक -- कविता
-- चं. प्र. देशपांडे.

मनाची फक्त इवलीशी
काडेपेटी खरी
बाकीचे रामभरोसे
असे केल्याने प्रत्येक
पक्ष्याचे एकेक पीस
पाहात बसावे लागते
आणि झाडाचे एकेक पान

बाह्य जगात रममाण
होता यावे आणि सुखांची

रेलचेल व्हावी अनभिषिक्त
याची ही सोय
एकही मेगाब्लॉक न घेता
सतत शॉर्ट सर्किटचा मारा
सहन करत अनुभवी होण्याची
उदात्त रचना

द्वैत आणि अद्वैत दोन्ही
महत्त्वाचे असल्याची
स्वयांसिद्ध मखलाशी
करत इतरांहून जणू वेगळे
अधिक मौल्यवान जगणे

ही शुभ्र थाप उघडी पडणारच
आज ना उद्या
हे माहीत असण्याची
भयग्रस्त अवस्था
प्रत्येक पान किडल्यासारखी
--- ००० ---

अनवधानाने सिनेमा बघणे
आता परवडणार नाही – आता
त्यातल्या तलवारी सरळ बाहेर
आपल्यावर तळपणार, चालणार
हे नक्की आहे

गाव की छोरी म्हणून निरागस
प्रेमाने विळखा घालणारी
आता ठरू शकते विषारी नागीण
तिचा तसा हेतू नसूनही
आपल्या सुखाचे माप ओलांडून

रंगीबेरंगी प्रकाशात निळा धूर
फुफ्फुसांत जाताना
आपले विजय काळवंडवत जातो
मानसिक कॅन्सरचे चित्र म्हणून

रात्रीच्या आकाशात
गिचमिड विजा भेगाळतात

तरीही त्याच दिशेने
जाणाऱ्या पावलांचे क्रूरपणे
फ्रॅक्चरच करावे लागेल आता मृत्यू
टाळण्यासाठी त्याग म्हणून

निरागसतेला प्रतिसाद म्हणून
आता पांढऱ्या निशाणाचे
लोटांगणच घालावे लागेल
--- ००० ---

मला माहीत आहे
हा अनुभव तुमच्या ओळखीचा नाही
माझी गेलेली सहजता परत
मिळवण्यासाठीचे माझे प्रयत्न
म्हणजे स्वतःचाच लचका तोडून
उरलेल्या स्वतःला त्या सहजतेत स्थापित
करण्याचे प्राणप्रयास विद्ध करत
राहणारे सतत प्रचंड ताणमय भयग्रस्त

ते टाळण्यासाठी मी ऐकतो कौशिकीचे
याद पियाकी आये -- तिच्या
सहज आत्मविश्वासाचे कारण स्पष्ट --
ती मग्न तिच्या जगात --
जणू तिला हुकूम चालवायची गरजच नाही
जणू ती फक्त आहे तिथे आणि गाणे
आपोआप पाझरतेय या जगात तिने न घडवता

मी माझा प्रश्न विसरत तर नाहीच
उलट तिच्या सहजतेने आणि अशक्य ते
आपोआप उमटताना पाहून
चकित होत राहतो तीच माझी बैरी
कोयलिया असल्याप्रमाणे सुंदर दुष्ट

माझ्या अशा प्राणसंकट अवस्थेत

काय तिच्या त्या ओघवत्या
प्रेमाचा अर्थ – मी आहे तसाच राहात
वा अधिकच बिघडत जात असेन तर --
तिच्या स्वरांना मी घाबरत असेन तर –
--- ००० ---

अंधारातून घरसामान घेऊन टूकने जात असताना
एक वाघ आडवा गेला डोळे चमकवून तर कुणी म्हणाले
हा शुभशकून असतो – माझे मन व्यग्र स्वतःच्या अपमानांचे
काल्पनिक प्रसंग रचण्यात अव्याहत – भाषाच सगळी कल्पनेवर
अवलंबून असल्याचे समजलेले असूनही – ज्या अवस्थेत भाषा
नाही लागत, तिचे कुणीसे केलेले वर्णन मला काल्पनिकच --

आपण काही साधे छान सांगायला जावे तर समोरचा सदोदित
निराश, कडवट माणूस हसतो, टिंगल करतो त्याच्या सहज
सत्यातून जणू पोहता पोहता प्रत्येक वेळी सुरा मारून
खून होणे अटळच असते – त्याचा राग येऊन आपण
नखे काढावीत की त्याच्या कल्पनेबद्दल दयाशील राहून
सरळ शरण जात माफीच मागावी आपल्या मानसिक
प्रमादाबद्दल – हा विचार येणे हाच फक्त सर्वाधिक
शक्य असलेला समजुतदारपणा – असे वातावरण --

कामांची रंगरंगोटी, कामांची यादी, कामांचे पदर,
कामांचे अपेक्षित परिणाम, कामांनी उजळणारे चेहरे,
कामांनी वाढणारी शत्रुत्वे, परिश्रम आणि श्रमपरिहार --

प्रत्येक गोष्टीच्या तळातून साधक-बाधक दिसत राहणे,
सारखीच नाराजी व्यक्त केली जाणे, छोटी बालके
नुसती अज्ञानी असल्याने त्यांचे अस्तित्वच विसरणे
अशा मार्गांनीही आयुष्य प्रगत होत आलेलेच आहे --

सहानुभूती, शहाणपणा, दुःखाच्या पलीकडे जाणे, जगण्यातली
गूढता, नियोजन आणि द्रष्टेपणा तसेच धूर्तपणा, मुत्सद्दीपणा,
मुरब्बीपणा, पोशिंदेपणा -- सगळे जात राहते गाढवाच्या नरकात --
--- ००० ---

मी लगाम नाही सोडत
माझ्याच भोजनगृहात

बसून मी सर्रास बातम्या
पसरवतो माझ्या
आकर्षक लकबींच्या

कशाचेच काहीच
होणार नाही
असे होत नसते
मला भूक लागते
याचा अर्थच
कुठेतरी पाऊस
विकला जात असतो

वाट पाहावी लागते
जगातले आवाज
जाळ्यात सापडण्याची
माझ्या विचारांच्या

हट्टीपणाच तर
असतो हा
वारा आणि मी
असे द्वंद्व पुढे ढकलण्याचा

लगाम सोडले तर
जगच निसटून जाईल
हे नक्की माहीत असल्याने
मला भयग्रस्त राहणे आवडते

--- ००० ---

तू जवळ आहेस
असे वाटण्याचा तो क्षण
फक्त
माझ्याजवळच होता

आकाशातले सगळे तारे
जरी खाली आले असते
तरी कधी तजेलदार
कधी उत्साहवर्धक

तर कधी म्लान किंवा
कंटाळवाणेही वाटले
असते कधीही

हे तुझ्या लक्षात
आले नसावे किंबहुना
तुझ्या डोळ्यांची माझ्या
डोळ्यांना पडलेली भुरळ
तुला दिसलीही नसावी

हे ओळखून मी तडक
स्पष्ट सांगितलेही होते तुला
की बाबा असे असे घडले
म्हणून

आजही आठवतो
तो क्षण आणि
विशेष म्हणजे सांगूनही
तू न घेतलेली हरकत –
--- ००० ---

बुडता बुडता पटकन
तोल सावरून किनारा पकडला
तर तो किनारा नव्हता
ती तू होतीस

सर्व ड्रॉवर्स मोकळे करून
तुला सर्व प्रांत सांगितले
तुझ्या आधिपत्याखालीच
चालेल आता राज्य
माझ्या पंचेंद्रियांचे
हे तुला सांगून
मी परागंदा झालो

मला असे हरवून जाणेच
हवे होते तुझे
वस्त्रालंकार फेडून

अंधाऱ्या जिऱ्यातून
धडडडत जाणारे

या चोऱ्याच होत्या

माझ्या मऱाचे सगळे कप्पे म्हणजे
माझ्या शर्तावरच्या चौकटी --
आणि शर्ट तर काढून
फेकून दिलेला

तूच ठरव आता तुला कसे जगायचेय
मला फरक नाही पडणार

--- ००० ---

या आयुष्यात आहे हे एकच
आयुष्य जगायचेय
हे ठरले की भाषेला येते
एक अटळ दडपण आणि इतर
सर्व वस्तुमात्र होते शत्रू --
तरीही एकटेपणाचे उमाळे
भाषेला सकती करतात
बंधुभाव जपण्याची
निर्मनुष्यतेच्या सावलीत

त्या सावलीतच
फुटतात धुमारे
संबंधांच्या घटनांचे
आणि किळसवाणा
चिकट द्रव बनून
साठत राहतात
मधेच उगवलेल्या
एखाद्या विकृत
गुलाबासह

त्या गुलाबावरच मन
शिंपडत राहते
पाणी गोड

भोवती इतर सर्व
किडत असताना

भाषा फक्त एक
निमित्त असते जगण्याचे
--- ००० ---

बाष्पयुक्त गारवा
निरुद्देश कसा असेल
त्यानेच तर मला प्रश्नमय
अनावर विचारांच्या शिंका

मी म्हणूच नाही शकत --
मी राहीन निसर्गाबाहेर
माझे कार्यालय, माझा रस्ता
आणि माझी प्रेयसी यांसह

प्रत्येक दगडाखालून
डोके बाहेर काढून
आकाशाकडे बघणारी
एकेक लहानथोर व्यक्ती

प्रत्येकाला संपादित
करून हवेय
आपापले पोहणे
मर्यादित अंधारात

सगळे ठाम मतांचे
बाजीगर नाक खुपसणारे
जणू हितैषी म्हणून इतर
प्रत्येकाच्या खिडकीत

मला ना धड मत
ना माझ्याकडे सर्व
दुःखितांचे अंधार
संपवण्याचे स्वप्न --- ००० ---
आता मला नवीन

काहीच नाही वाटत
अर्थ विचारणेच कधीचे
बंद केल्यापासून
द्वेषाच्या पाली
आता सहज विश्वासाने
बागडतात माझ्या
अंगाखांद्यावर

माझी हॉटेल्स आता
ठरून गेलेली आहेत
तिथले वेटर्सही
आता खेळतात
माझ्या पालींबरोबर

आकाश आम्हा मित्रांचेच समजून
त्याखाली आम्ही विजयाचे
मनसुबे उगाळतो सर्व
शत्रूंना शिव्या देत

भीती असतेच मनात
असा खूप काळ
वाया जाण्याची
पण इलाज नाही

शत्रू घाबरतात, चिडतात,
खिन्न, सावध राहतात -- हेच
मला माझे पूर्ण जगणे वाटते
--- ००० ---

माझ्यात सगळ्या शक्यता आहेत
सगळे दगड माझ्यावर चाल
करत धुवांधार येऊ शकतात
किंवा
पूर्ण आकाश माझ्यासाठी होऊ शकते
मऊशार
मी स्खलनशील म्हणजे हिंसक नाहीय
अनावर प्रेमाने बाधित

चलजिन्याप्रमाणे मी
पोचवत राहतो
पांढरे गुलाब वर वर

पानांच्या रंगांच्या
अनिश्चिततेवर नसते अवलंबून
माझे जगणे जे असंख्य
क्षणी सर्वस्व अर्पण करत
मान्य होत असते
लाटांचे उधाणते समुद्र होत

इथे रद्द असतात
पुस्तकातले कायदे
जरी मला माहित असते
त्यांची हिंसक ताकद

माझ्या मर्यादांसह
मी फेकला जाऊ शकतो
एक अनभिषिक्त सम्राट म्हणून
तरीही, मी शिक्षापात्र असतोच --

--- ००० ---

माझ्या घराचा पाया
सांगोवांगीच्या संदेशांनी
भरलाय हे कळल्यावर हे

बदलावे कसे ते
विचारण्यासाठी मी एका
जुन्या टांगेवाल्याकडे गेलो
आता त्याच्याकडे तो नसूनही
त्याने भिंतीवर अडकवलेला
चाबूक फक्त दाखवला
माझ्या काळजाला

जणू विद्ध करण्यासाठीच
जन्मला होता तो माझ्या आयुष्यात
त्याच्या दाढीतली धूळ झटकत

भर दुपारी सुनसान रस्त्यावर
माझे पूर्वज माझ्या पराभूत
विचारांचे कावळे होऊन

मला दिलासा न देता
उलटसुलट विचारांच्या माझ्याच
वादांत ढकलत होते मला

याच घरात आहे असेच
राहावे लागणार
हे ओळखून मग मी सरळ
झालो पोथिनिष्ठ

--- ००० ---

कधी फुलपाखरू
कधी दुर्गधी
कधी रक्त
कधी गोलाई
करते उद्युक्त
कवितेला

मनात उमटलेली
यांची चित्रे
कधी गिळंकृत
करतात कवितेला
आणि करतात
पुकारा त्यांच्या
विश्वबाह्य अस्तित्वाचा

तसे होत नाही
तेव्हा सर्व चित्रे
असतात निमित्ते
आणि विश्वाचा भाग
-- असे नसून वा असून जगणे
या दोन्हीतली निरर्थता कळते
वेगवेगळी ज्यात

कविता म्हणजे
विचार नव्हे तर
त्याच्या अवतीभवतीची
अमर्याद मोकळीक
विचाराची निरर्थता कळणारी
--- ००० ---

उद्घाटनाला आलेले बुलडोझर
नम्र रुबाबात कल्पना देतात
त्यांच्या उन्मत्त आत्मविश्वासाची
एका उद्धट स्मितहास्यातून

त्यांचे शुभ्र दात खोटे असतात
दिसणारे सुबक - मूळचे समूळ
उखडून गेलेले त्यांच्या
खऱ्या-खोट्या निष्ठांसह

मनात आणले तर काहीही
जमीनदोस्त करता आले पाहिजे
ते आपण केलेय असे न वाटता
उलट आपण तर त्याच्या विरोधात

असल्याप्रमाणे उपकृत
सर्वांकडून या जगात
आपले काहीच नसल्याप्रमाणे
गडगंज गरिबी उपभोगत

खाता खाता त्यांची नजर पडते
लहान मुलांवर
सादर आणि याचकपणे पाहणाऱ्या
त्यांच्या लोखंडी मवाळपणाकडे

ते बेफिकीर प्रेमाने हसतात आणि
ती मुले नसून मोठी माणसेच आहेत
असे दाखवत सराईत नवलाईने ते
उद्याऐवजी आजच त्यांचे क्रूर गालगुच्चे घेतात --- ००० ---

एका खोल हौदात असलेल्या
असंख्य विषारी सर्पाप्रमाणे
माझे मन आणू पाहतेय
भविष्यातला हवासा क्षण आत्ताच
आणि हिरवानिळा पडतोय वर्तमान

सोललेले बटाटे होऊन
पांढरेफटक पडतेय
माझे ब्लड-प्रेसर
आणि न संपणारा हँगओव्हर
होत हिंसकपणे बहरतेय
माझी कल्पनाशक्ती

हवे असलेलेच नको वाटतेय
साईड इफेक्ट म्हणून येणारा
दुर्दम्य अंत वगळण्यासाठी
मन करतेय कासावीस धडपड

आपणच स्वीकारलेले हे आयुष्य
आता होतेय ओझे तीव्र गतिहीन सूर्य
ओढावा लागण्याचे अटळ

स्वातंत्र्याचेच होतेय आता अटळ
बंधन एक जखमी करणारे पाते
पण तरीही आता एक मूल्य म्हणून
स्वेच्छेचा गौरव करावाच लागेल
आपण गुलाम नसल्याचे सत्य
मानत राहण्यासाठी दगडी

--- ००० ---

मी सिगरेट नाही ओढत
पण ती असते जगात
मी बरेच काही नाही पाहात
पण ते असते
कधीतरी अचानक
पाहतो मी
आवरणाखालचे जग

तेही पूर्ण नसतेच

असूच नाही शकत
माझ्या मद्दड
आणि गोंधळलेल्या
आकलनात
कोणत्याही इडलीसांबारचे
सारसर्वस्व पूर्ण

परंतु आकाश खोलून
अर्धवटच का असे ना
मी पाहतो जेव्हा
माझ्याच मनाचे पाताळयंत्र
माझ्या क्षितिजाच्या टोकावर

तेव्हा अनपेक्षितपणे
माझ्या सदा सतर्क मनाची
अविरत कृतिशीलता मला स्पष्ट दिसते
आणि तोच पूर्णत्वाचा क्षण ठरून
मन अचानक गायब होते
माझ्या देखत

--- ००० ---

संबंध असणारच
हे आपल्याला कळते
तुमचा पूजेचा दगड वेगळा
माझा वेगळा असला तरी
किंवा खरे तर त्यामुळेच
कोणतेही कुत्रे वा माणूस
आपल्या दगडावर मुतल्यास
त्याचा आपण मर्डरच करू

आपण सहजीवनासाठी पोटनियम नामक
सलूनमधल्या वैचारिक कात्रीने
आपापली मने सहिष्णू करत राहू

कशाला हवाय कॉमन इतिहास

सरळ वेगवेगळे साचे करू तयार
आपापले संभोगबिंदू गौरवण्यासाठी

परीक्षा रद्द आणि सार्वजनिक ठिकाणी
काढायचीच नाहीत नावे
आपापल्या स्फूर्तिदात्यांची कारण तलवारी
म्यान केलेले लढवय्येच हवे आहेत
आज आपापल्या पूज्य पुतळ्यांसाठी

माझे मनच वेगळे आहे
तुमच्या मनाहून
इतिहास वेगळे असण्याचा नाहीचाय प्रश्न
आपली मने व्यक्तिगत असण्याचा आहे
तरीही सध्या इतिहासावरच भांडत राहू नाइलाजाने
--- ००० ---
(उगीच एक क्रीडा म्हणून --)

कसा मी दैवयोगाने तुझ्याशी बांधला गेलो
तुझ्या दैवात होतो मी मला मी पारखा झालो

तुझ्या दृष्टीत दिसले जे मनाला ठार करणारे
मला समजूनही पुरता तुझ्या नसण्यात गुरफटलो

बळी मी एकटाच होतो की तुझाही अंत होता हा
पुनर्जन्मात भासाच्या खऱ्याने विद्ध होत गेलो

हो उघड आता तरी व्याकूळ मन हे प्रार्थते
होकार कल्पित मी तुझा सत्यात खोटा जाहलो

मीलनाची आस आता विफल तर होणार नाही
माहिती तरी आहे तुला का मी तुझ्या असण्यात आलो

सूर्यास आता मागणे की रात्र विरही नष्ट होवो
स्वप्न माझे किरण होवो अन तुझ्या स्वप्नात उजळो

आजवरचे खेळ सारे विस्मृतीने ग्रासले
आज आता फूल होऊन मी तुझ्या केसांत रमलो

अंत आता जवळ आला क्षणही तू टाळू नको
सुटकेस तुझिया अधिर होऊन मीच येथे थांबलो

तूच प्रिया, तूच देवी, तार माझे विश्व सारे
तुला नकळता मी तुझ्याशी तीव्रतेने झोंबलो

--- ००० ---

माझा निर्णय होत नाही तेव्हा
मी हातरुमाल चुरगळत बसतो
आणि शेवटी कपबशा फोडून
जगाचे नकाशे तपासतो
कारण मला कोणतीच
कारणमीमांसा खरी वाटत नाही

माझ्या भोवतीच्या जगाबाबतही
मी शंका घेतो कारण दारू प्यायल्यावर
मेंदूतली रसायने बदलतात
आणि रस्त्यातून पळत चाललेली भटकी कुत्री
जिने चढून जातात पंचवीसाव्या मजल्यावर
उडी मारण्यासाठी तिथून पण तिथले वेटर्स
त्यांना गोड बोलून दारू पाजतात

एका खेपेत सगळी कामे व्हावीत म्हणून
आखलेले नकाशे जगात भांडणे लावतात
सर्व राजदूत सभा घेऊन शेवटी
जगाला अर्थ द्यायचे ठरवतात

हव्या त्या सर्व गोष्टी मिळतीलच
असे नसल्याचे तत्त्वज्ञान घेऊन
क्रांती नाही करता येत
म्हणूनच सर्व पादत्राणे नेमक्या
एकाच कंपनीची असावी लागतात

साधे राहावे, माज करू नये
हाच याचा सारांश

--- ००० ---

मेंदूत विचार तयारच कसा होतो

मुळात हे वाचल्यामुळे
त्याचा टाय, कोट, बूट
हे सगळेच निरर्थक झाले
तेही सगळे मेंदूचाच
भाग असणार
या विचाराने त्याला
कर्तृत्वहीन वाटू लागले

कम्युनिझम खरे तर
त्याला आवडत नसे पण तिखट
खाण्यामुळे तर तसले विचार येत नसतील
मेंदूत या विचाराने तो घायाळ झाला

एकही वावगा शब्द न बोलणारा तो
अचानक घुमा झाला
लोकांना खटकणे हेही
त्यांचे नसणारच कर्तृत्व
या विचाराने त्याने
सेंटचा वापरच बंद केला

उत्तर तरी कसले शोधणार
या प्रश्नाने त्याचे विद्ध होणे
हेही त्याला परस्पर घडणारे
वाटू लागले – हे वाटणेही

आयुष्यातल्या महत्त्वाच्या घटनाही
आठवून तरी उपयोग काय – असे झाले
--- ००० ---

कुणाचीही खोडी न काढता
आपण फलाटावर उभे असलो
तरी येणाऱ्या गाडीमुळे
एकटेपणा कसा जाणार
-- जे आहे तेच खरे धरून
चालावेच लागते
कारण आपली कल्पनाही
असते फक्त एक

पाळलेले मांजर

मांजर सारखे एकटेपणाची
भीती घालते
म्हणून आपण मोर्च्यात
सामील होतो
काळे चष्मे घालून
कायमच
घोळक्यात राहण्याचे
आपल्याला व्यसनच जडते
तसाच त्याचा अभिमानही जडतो

सगळ्या भाईबंदांबरोबर
सुरक्षित राहणेच महत्त्वाचे होऊन
एकटेपणा होतो बेशुद्ध
आणि जगणे होऊन बसते फक्त
एक सामूहिक आंदोलन

यातच मांजर साथ सोडून निघून जाते
ज्यामुळे संघर्षमय सुरक्षितता स्थिरावते
--- ००० ---

१.

तुमच्या आजूबाजूच्या
हवेचा पोत पाहून खरे तर
तुमचा आवाज कसा उमटायला हवा
न्यायासाठी
हे ठरलेले असूनही
तुम्ही ऊस चघळत बसलेले दिसता
किंवा संवेदनशील कलासक्ती म्हणून
तुम्ही कादंबरी वाचत बसता
याचा अर्थच तुम्ही तुमच्या
आपमतलबी उद्दिष्टांत
पडून राहू इच्छिता
असंवेदनशीलपणे

तुम्ही एखादा ढग असता
तर तुम्हाला कुणी
काही म्हटले नसते
किंवा झाड असता तरीही

पण, तुम्हाला माणसाची बुद्धी आहे
योग्यायोग्य समजते --
तुम्ही घाबरट आहात किंवा

तुमच्याही बऱ्याच कृती
गटारात गेलेल्या आहेत
मग तर तुम्ही निर्लज्ज
आणि बेफिकीर असाल
-- विनाहेतू शांत कुणी असूच नाही शकत
म्हणून तर येतो न्यायाचा प्रश्न --
--- ००० ---

२.

समोरचा सिगरेट पिणारा माणूस
ही एक प्रतिमा असते तुमच्या मनात
ज्या बगळ्यांचे मासे संपवले माणसांनी
त्यांना बुद्धी असती तर मोठी
न्याययंत्रणा उभारून
त्यांनीही केले असते
असंख्य सूडनियम

घातक काय काय आहे
त्या त्या गोष्टींच्या याद्या
करतच राहावे लागते
सिगरेट उत्पादकांचा सूड
कसा घेणार माहीत असून
तुम्हीच नादी लागला असाल तर

कायदा असतो बुद्धिप्रामाण्यवादी
तो काही भानामती नसतो
क्षणात न्याय करायला

खून का बदला खून
झाल्यावर खून झालेल्या दोघांनाही
नंतरचे काहीच कळत नाही
इतरच खुश वा नाराज होतात

वकील म्हणतो, बघा तुम्ही
उद्या कसे पांढरे होतील ते
डोळे त्यांचे – तुमचा हात
तोडल्याबद्दल आई आठवेल त्यांना

--- ००० ---

३.

मी आहे असंख्य ठिकाणी
असंख्य रूपांत प्रगटणारा
परमेश्वर ढोंगी –
तुम्ही काय वेगळे आहात

नुकसान झालेय ते मानसिक
तुमचे स्वतःच्या आणि इतरांच्या
मनांत

राजा जर पाचशे राण्या
बाळगत असेल तर बलात्कार
कसे थांबणार त्या पाप्यांना स्त्री
मिळत नाही वा ते खादाडच आहेत
यात त्या पीडित व्यक्तीचा काय दोष

आम्ही अमुक जातीचे आहोत
आम्ही विसरत नाही पिढ्या न पिढ्या
हिसाब बराबर होगा

जे गेले ते गेले
बगळे संधीची वाट पाहात
खूप वर्षे तोच अन्याय सहत राहतात
निकाल लागतो तेव्हा
कुणी कुणाचा सूड घेतला ते कळतच नाही

--- ००० ---

आयुष्याच्या सर्व बाजूंनी भिंती
असतात हे माहीत नसले तरी
जे आहे ते तेवढेच माणुसकीयुक्त
कापसासारखे शिकवलेले असते
असेच मनाचे सत्य होते
आजार आणि जखमा हे जणू
आकाशाचे भाग म्हणूनच
अटळ होते पालेभाजीबरोबर
वाकडे झालेले ताट असावे तसे

हे वाढत चालले होते की त्रासाची
सहनशक्ती धीर सोडू लागली होती
हे कळेना आणि कधीच न पाहिलेल्या
लेण्यांची वर्णने लिहिण्याचा छंद
आवडू लागला -- हेच
आयुष्याचे रूप असल्याप्रमाणे

रडू येई
स्वप्ने मुळातच छोटी असत
बाहेरच्या प्रचंड
सणासुदीच्या उत्साहात
खिडकीशी मी पारोसा पडून
असे होकार-नकाराच्या
दरम्यान

आत्मकीवेत लिबलिबताना
सुद्धा मी सकारात्मकतेने कविता लिही
निरर्थकतेच्या -- इतरांना दिलासा म्हणून
--- ००० ---

उदबत्त्यांसारखी पेटलेली
उदगारचिन्हे सक्ती करत जातात
सगळ्याच इमारतींचे
प्रतीकात्मक अर्थ लावण्याची

विचारांचे बाण कधीच
अचूक न लागताही

एक खात्री निर्माण करतात
युद्धभूमीवरची सर्व प्रेते
जिवंत होण्याची

आसक्तीमुळे भरकटलेले मन
आख्खा बगीचा करू बघते
गिळंकृत हस्तमैथुनाप्रमाणे
वांझ आकाशात
थकत-भागत

वादासाठी मान्य केलेले
गळीच मारले जातात
सर्व विंचू
आणि सारवासारव म्हणून
विजयाचे महत्त्वच
वाटत नसल्याप्रमाणे
नम्र होतात सगळेच साप

हे सगळे निश्चित आणि खरे
वाटत राहते जोवर हमखास एखादे झुरळ
तडफडत मरताना नाही दिसत

--- ००० ---

निःशंक असणे हेच सत्य
या बोलीवरच मी
जगायला सुरुवात केली
प्रकाशाचे झाड आणि
सावलीची उष्णता स्वीकारली
-- मी डोळे उघडताच असंख्य दगडांखालून
कुत्री, मांजरी, हत्ती, वाघ, सिंह
बाहेर येऊन आपापली वैशिष्ट्ये
धारण करतात – हे मला समजले

सत्याव्यतिरिक्त इतर कोणताही
विचार न करणे हे त्यातच
अंतर्भूत होते कारण कोणताही विचार
हा आकाशाच्या सदभावनेखालीच

करता येणार होता

सर्व वस्तू माणसे आणि त्यांची नावे
यांची मला पावसाळ्यासारखी सवय झाली
-- याचे त्रासही स्वीकारणे हे
मूळ करारातच असल्याने
धर्मवादी असूनही
इहवाद सोडला नाही

इतर कोणतेही प्रश्न
ही ग्रेट लोकांची कामे ठरवून
शंका घेणाऱ्यांची टर उडवली --
' ग्रेटबीट व्हायचेय काय '
असे म्हणत त्यांना चेपणे चालू ठेवले
--- ००० ---

ज्यालात्याला सुचतात उपाय
साधारणपणे रेल्वे अपघात झाल्यावर --
हिरवे पोपट या दिशेने जायच्या ऐवजी
त्यांच्यांतले पदार्थ इथेच शिजवले गेले
असते तर असे घडलेच नसते - वाले
एकाच्याही बोलण्यात हे नाही येत
की बाबा मी दुःखात राहिलो
त्यामुळे माझे लक्ष गेले नाही
हेही मी मान्य करतो
आहे त्या कपड्यांनिशी

काय काय नकोय ते सर्व
सर्व हुशारांना समजते --
ते म्हणतात पूजासाहित्य
आणि मटण एकत्र पुरले पाहिजेत
म्हणजे सर्वांचेच
न्यूनगंड जातील --
साधा जगण्याचा आत्मविश्वास
मिळाला सर्वांना की झाले --
आपोआप दुय्यमत्व
टाकले जाईल

मातीशी ईमान राखत

सर्वांना इतके कळतेय हे पाहून सर्वच
चकित होतात आणि आता लौकरच प्रश्नहीन
जगात जगण्याचा एक वेगळाच आत्मविश्वास
आपल्याला शिकावा लागणार की काय
या काळजीने काहीसे काळवंडतात

--- ००० ---

शब्दांचे होतात रंग
समुद्राच्या दुःखावरून
उडालेल्या पक्ष्यांचे डोळे
चमकतात माझ्या अंधारात

भावनांच्या लाटा
हिंसक असल्या तरीही
होतात निरर्थक
फक्त असण्यात

निर्मनुष्य मनात
उमटतात
निर्घृण स्मृतींचे निनाद
माझे नसलेले

किनाऱ्यावर थांबलेली
उत्तान नर्तकी
होते त्या अंधाराला वश
समुद्राला न जुमानता

यावर समुद्राची नसते
काहीच प्रतिक्रिया
तिचे न जुमानणे
न दिसल्याने

नर्तकीचे मन
होते माझे मन
चमकणारे निर्घृण आता

माझ्या नसलेल्या अंधारात --- ००० ---

त्या मूर्खाने एकदाच
केली होती माझ्या शब्दांची कुचेष्टा
आणि तरीही तेव्हापासून माझ्या
कंगव्याचे दाते
तुटले ते तुटलेलेच राहिले
किरकोळीत रक्त पिऊन
संतुष्ट व्हावे
असे थोडेच होते माझे उद्दिष्ट

तरीही रस्त्याच्या वळणावर
अचानक एखादा जुना
शत्रू भेटावा आणि त्याला टाळून
सरळ आपण कॉफीशॉपमध्ये शिरावे
तसे विना-अपराध मी
माझ्या टोप्या बदलत राहिलो

कुणी माझे स्वागत केले
तरीही मी कसनुसे हसून
गुंडाळत राहिलो माझी मैफल
ज्यामुळे माझा नम्रपणा
झाला प्रसिद्ध

रफू करण्याचा माझा प्रत्येक प्रयत्न
बळ देत राहिला
माझ्या गरिबीला
-- श्रीमंत होण्याची आकांक्षा
सोडल्याशिवाय निकराने
माझे रक्त जणू थांबणारच नव्हते
--- ००० ---

सूर्योदयाऐवजी पूर्वेकडून
धुराचे लोट उठले
उंच उंच होत
आभाळ भरून
आक्रमत येऊ लागले

त्याच वेळी पश्चिमेकडून अचानक
वारा आणि पाऊस आला

या सगळ्या कधीच न घडणाऱ्या
अशा माहीत नसलेल्या गोष्टींनी
पक्षी, कुत्री यांचे ओरडणे
मूर्तिमंत भय होऊन
मने कापू लागले

दिशाहीन सैरावैरा
पळत सुटलेली माणसे
आप्तस्वकीयही विसरून
बाकीचे नंतर पाहू
असे म्हणत धापा टाकत
डोळे विस्फारत ओरडत राहिली

हीच असावी प्रलयाची वेळ
आता काहीच नाही करता येणार
अशा विचारांत काहीजण अंताला
तयार होत असतानाच
कभिन्न आभाळातून जवळ
जवळ येऊ लागला एक प्रचंड ग्रहतुकडा

--- ००० ---

त्या विस्तवाचा तो
महामूर्खपणाच म्हणावा लागेल
ज्याने भराभर सगळी घरे
रिकामी करायला लावली
हातरुमाल असूनही
लोकांना देशोधडीला लावले
उष्टे-खरकटे खाणारी कुत्री मारून
चांदण्यांना खेळणी म्हणून
विहिरींत भिरकावली

खरे तर हा
सुखाचा असणार होता मोसम
सर्व स्त्री-पुरुष मैदानात जमले होते

एकूणात सर्व मिळून सर्व
अवयव होते सतत प्रवासात
केवळ भावनांवर जगावे
विचार नकोच काही काळ
अशा आज्ञेमुळे
सर्व झाडांनी भयभीत होऊन
थरथरत राहणेच पसंत केले होते

उपाय नकोच होता
अद्वातद्वा धावणाऱ्या
रक्तावर

मनांना राख फासणे
हा फक्त एक जुलुमाचा रामराम होता
हव्याशा अत्युत्कट कारंज्यांपूर्वीचा
--- ००० ---
हद्द झाली !
पूर्ण स्टेशन मीच बांधून द्यायचे ठरले !
म्हटले, कशाबद्दल ?
तर धरणाचे दरवाजे उघडून
त्यांनी रूळच पाण्यात बुडवून टाकले !

मला आततायीपणा नाही आवडत
तरीही, माझे अपमान का होतात ?
रुग्णसेवेसाठी मी नोकरीवर
पाणी सोडून भणंग झालो
तरीही, उसने घेतलेले जगाचे अर्थ
सांगणारेच श्रेष्ठ ठरत राहिले !

अवाजवी असे मला काहीच नकोय
पण, माझ्या मनात साठलेली दुःखे
खोटी कशी म्हणता येतील ?
की तुम्ही म्हणताय म्हणून
मी समर्थन करायचे
प्रत्येक आत्महत्येचे ?

मला आता कंटाळा आलाय
बसेस वेळेवर येत नाहीत त्या नाहीतच !
हीही माझ्याच उसवलेल्या
स्वेटरची समस्या ?

तुम्हालाही नाही कळत काही
आय नो ! माझा स्वभाव
जरा गरीब पडतो, इतकेच !

--- ००० ---

तुम्ही द्याल ते खाऊन
तुमच्यापुढे शेषूट हलवायची
हे तुमच्या कुत्र्याला कळलेच नसते
तर तुम्हाला प्रमोशन मिळाले नसते
हे तुम्हाला पटत नाही
तुम्ही तुमची सर्टिफिकेटस, अनुभव
आणि काम यांच्यावर भर देता
कागदच नसते तर हीच सर्टिफिकेटस
कातड्यावर लिहिली असती
हे मात्र तुम्हाला पटते

तुमचा स्पर्धक बॉसशी भांडला होता
ते कळल्याने बॉसच्या पत्नीने
त्या स्पर्धकाच्या पत्नीशी संबंध तोडले होते
हे तुम्हाला निरर्थक वाटते

तुमच्या जन्माच्याच दिवशी
तुमचे वडील बरे होऊन
इस्पितळातून घरी परतले होते
त्यामुळे तुम्हाला आईचे दूध भरपूर मिळाले
हे नाही तुम्हाला दिसणार

तुमच्यामुळे तुमच्या
आईवडिलांचा घटस्फोट वाचला होता
हे नंतर का असे ना सांगितलेच होते
ना तुम्हाला तुमच्या आईने

तुमच्या वडिलांच्या मते ती लाडावलेली हट्टी होती

--- ००० ---

मी जेव्हा प्रखर

आत्मकेंद्री प्रतिक्रिया देतो

तेव्हा मला खच्चून सर्दी होते

ज्योक नाही – खरेच

माझे आत्मकेंद्र माझ्या नाकाच्या

वा फुफ्फुसांच्या मुळावर येते

इथेच अपराध आणि इथेच शिक्षा

हा कायदा समजल्याने

मी सुदृढांकडे अचंब्याने पाहतो

खरे तर आत्मकेंद्रच नसते तर

ते आणि मी वेगळे कसे राहिलो असतो

त्यांच्या आत्मकेंद्रांचे गूढ

मला कसे उकलणार

ते तर नेहमी गिर्यारोहण

वा परदेश वाऱ्या करताना दिसतात

शिवाय त्यांना काय आवडते

काय नाही हे ते अत्यंत

समरसतेने सांगतात

अमुक ठिकाणचा बटाटेवडा ग्रेट

निव्वळ तेवढ्यासाठी जा

ते मला म्हणतात – मी म्हणतो

फक्त खाण्यासाठी मी नाही हो जात

एवढ्या लांब आणि लगेच मला

सर्दी होते

--- ००० ---

माझे एकट्याचे मन

असे काही नसते

मी जेव्हा टाकतो माझे मन

तेव्हा जगातली सर्व मने

टाकली जातात

त्यामुळे, जरी कुणी एखादा वा अनेक
मला बेफिकीर म्हणाले तरी
खरे तर
कुणीच कुणाला काही म्हणत नाही

वस्तू, माणसे सगळी असतात
एका मोकळ्या निरर्थतेत
त्या क्षणी कुणी कुणाचा
अपमानही नाही करू शकत

जगणे थांबत नाही
पण मी असतो पूर्ण
खऱ्या जगात सर्वासह
ज्यांत माझे
द्वेष्टेही असू शकतात

सगळी झाडे मला दिसतात
पण त्यांना हे नसते माहीत की
मीच आहे तो नसलेला
त्यांची मने टाकणारा
मनांसह असण्याचा
त्यांचा भ्रम न मोडता

--- ००० ---

माझी कविता वाचून
माझ्याबद्दल काही ठरवू नका --
कविता खरी असली तरी
मी नेहमीच खोटा असतो --
तुम्हाला मी दिसतो-भेटतो
तेव्हा तरी मी खूपच
घाबरलेला असतो
त्यामुळे मी हमखास ढोंग
करतो निर्भयतेचे

माझा खरेपणा
मला लपवायचा असतो

कारण तो माझा नसतोच
मग मी का ढोंग करावे
तो माझा असल्याचे --
माझ्या खोटेपणातले
अनेक दुर्गुण मी लपवतो
ते वेगळे – मला हीच भीती असते
की ते माझे दुर्गुण
जर उघडे पडले
तर न जाणो तुमच्या लेखी
माझा खरेपणाही खोटा पडायचा

माझी कविता खरे तर
आता मलाही तुम्हाला वाटते
तशीच खोटी वाटते --
विशेषतः माझ्या दुर्गुणांमुळे
अशक्य वाटणारी

--- ००० ---

एक तर हेतू आणि अर्थ
ठरवूनच टाकायचे किंवा
सवयीत इतके बुडून जायचे की
त्यांची गरजच नष्ट व्हावी --
तिसरा प्रकार काही कवींचा --
गोंधळसंवर्धन पुरस्कर्त्यांचा
-- या तिन्हीत सगळेच सेफ होते
कारण आता प्रत्येक वस्तू प्रत्येकाला
स्वतंत्र दिसते – जेवढ्या वस्तू तेवढे
जगण्याचे प्रकार हे स्वीकारता येते
स्थिरस्थावर

झाड हे घारीला
बसायला उपयोगी असते
पण त्या दोन्हींचा
काहीच संबंध नसतो

मादीशी रत होणारा नर
स्वतंत्रपणे त्याचे टोक गाठतो

मादीच्या वाट्याला ते टोक
येणे वा न येणे हे तिचे जगणे असते

हे विचारांचे जग असते
प्रत्येकाचे विचार वेगळे
असल्याने प्रत्येकजण वेगळा
असतो सर्वांपासून अलग
-- मधेच सगळे एकत्र जमून --
माणसे, झाडे, घारी समरस होऊ पाहतात
--- ००० ---

स्पर्श

माझे हात
तुझ्या असण्याचे पडदे खोलतात
तुला अधिकच नग्नता नेसवतात
तुझ्या देहाचे देह उघडे करत जातात
माझे हात
तुझ्या देहासाठी एक वेगळाच देह शोधून काढतात
-- ऑक्टोव्हिओ पाझ.
पाझच्या 'एँक्रॉस' या कवितेतल्या काही ओळी -

माझे डोळे मिटून
ते मी उघडतो तुझ्या डोळ्यांत

सदोदित जाग्या असणाऱ्या
स्वतःच्या रत्नशय्येवर :
तुझी ओली जीभ

तुझ्या धमन्यांच्या उद्यानांत
खूप झरे आहेत

रक्ताच्या मुखवट्यासह
मी तुझे विचार ओलांडतो शून्यपणे
स्मृतिभ्रंश नेतो मला
जगण्याच्या उरलेल्या दुसऱ्या बाजूला

-- ऑक्टोव्हिओ पाझ

--- ००० ---

ना कधी नदीकाठी राहिलो
ना कधी शहरात समरसलो
ना निसर्ग ना इमारती ना वस्तू
काहीच नाही होणार प्रतिमा
माझ्या कवितेत

गरिबी मान्य केली
स्वस्तोम नाही माजवले
भावना दडपून टाकल्या
स्वतःचे काहीच फार
ओळखीचे नाही केले

रुक्ष अहंकार
बोचरा ठेवला माझा
सदोदित अंतर राखणारा
अश्रूंपासून

ज्या घडल्या घटना
त्यांच्या मागचे
माझे मन
कधीच उघडे नाही केले
जणू सगळी फक्त
चालरीतच चाललीय

माझी कोणतीच सुखदुःखे
कुठेच पोचली नाहीत नीट
माझे जाणेही असेच दडपून
मी जाईन निघून नकळत

--- ००० ---

मला नाही पटत पण तो खात्रीने सांगतो
त्याचे जगणे अनेक रूपांत चालू असल्याचे
कधी तो वक्तमधला राजकुमार असतो
राजकारणात न पडणारा तर कधी तो
असतो इंदिरा गांधी वा रवींद्रनाथ टागोर

त्यामुळे त्याला प्रसिद्धीची काळजीच नसते

हळूच उलगडलेली बूटपॉलिश करणारी मुले
त्याच्या बंगल्याच्या व्हरांड्यात चित्रे
काढत बसतात बियर पिणाऱ्या ट्रकड्रायव्हर्सची
रात्रभर त्याचा डोळा नाही लागत त्यामुळे
कशासाठी आपण इतकी धावाधाव करतोय
असे त्याला वाटत राहते मुखवटा उतरवताना
अमिताभचा नुक्ताच दात घासून आलेल्या

आजारी पडून चालणारच नाही कारण
हा डोलारा धाड धाड धाड करत कोसळला
तर गतप्राण होतील असंख्य शिक्षक
पेट्रोल पंपांवर शिकवणारे जुगारांचे डाव

त्यापेक्षा तो ठरवतो की सरळ उठून
जावे पिकनिकला त्याच्या एकमेव मैत्रिणीसह
जी तो स्वतःच असतो अनेकदा मादक आणि आवाहक

मुख्य म्हणजे कुणाला हरवायचा प्रश्नच नसतो
जे उपलब्ध जग आहे ते तो पुरेपूर वापरतो
त्याच्या आधीचे आणि नंतरचेही सगळे वेटर्स
त्याचा मान राखणारेच असतात जरी तो मधूनमधून होतो बँडवादक निरक्षर
--- ००० ---

डिप्रेसनची सरासरी वाढल्यामुळे
राजकीय उलथापालथ झाली
असा सारांश सिमला बैठकीत निघाला
तेव्हा संध्याकाळचे
सात वाजलेले होते
आणि सूर्यप्रकाशाच्या
एँलर्जीवरच्या गोळ्यांमुळे
खूप माणसे झोपी गेलेली होती

होऊ दे काहीही -- ते तर होणारच
पण कशामुळे काय झाले
याचा मागोवा घेत राहणे

महत्त्वाचे होते विरोधी पक्षांच्याही
गरजेचे होते मुख्य म्हणजे
कळत तर राहायलाच हवे ना
सिगरेटच्या धुरात रस्ता
वाहून गेला ही नुसती बातमी
कशी पचवणार निरीक्षक आणि विश्लेषक

इतिहास कळला की आयुष्य
ताब्यात राहते ही सर्वांचीच श्रद्धा होती
जरी मेंदू भिन्न भिन्न असल्याने
सर्वांचे पाळीव प्राणी वेगवेगळे
आणि वेगवेगळ्या जातींचे होते

सर्व कळत सतत खात्रीशीर
जगण्यासाठी सर्वांकडे बुलडोझर होते
मतभेदांचे अडथळे जमीनदोस्त करणारे

--- ००० ---

संध्याकाळचा पाऊस पाहताना आज
तशाही ओल्या वातावरणात धगधगताना
पाहिलेली एक जुनी चिंता आठवते
पहिला पांढरा केस सापडताच
दचकून आकाशाकडे पाहावे तशी

आपल्या मनातून ओसंडू शकणारे
आसक्तीचे फुसांडते प्रवाह
ज्या ज्या इमारतींना स्पर्शून गेले
त्यांना त्यांना कधीच नाही विसरता येणार
शेकडो वर्षे पुराण्या वृक्षांचे हे जंगल घनदाट
त्यांच्या मनांचे सर्व स्वातंत्र्य
हिरावून घेणारे – हे माहीत असल्याने
आता चालीत शांतता असते

हा काय प्रमोशन करत बोर्ड
झळकवायचा सिनेमा थोडाच असतो
नुसता साधा एक कप चहा समजून
ओलांडायचे असते सामाजिक क्षितिज

फरफरत जाणाऱ्या कापराप्रमाणे

तीच तीच हत्या पुन्हा पुन्हा होऊ शकते
असे हे एकच मानवी सत्य
सर्व भ्रमांचा नाश करणारे
सकाळ होताच अंधारात गडप होणारे

या हृदय कुरतडणाऱ्या पक्ष्यापासून सुटकेचे सुरू होतात
निकराने विचार अधिकच उत्तेजक गुंतवणारे जखमा करत

--- ००० ---

हळूहळू बदलत गेले --
सगळी उदघाटने
माझ्या हस्तेच होऊ लागली
खरे तर मी माझ्या त्याच त्याच मीला कंटाळलो होतो
माझी चिडचिड होत होती
एकदा प्रतिमा रोवली गेली डोक्यात की
पत्नीही तीच तीच होते कंटाळवाणी
चिडचिड निर्माण करणारी
पण आता हे उदघाटनांचे बरे जमले
रोज नवी माणसे, नव्या फिती
आणि छान कपड्यांत सगळ्या व्यक्ती
ज्या मी नाहीत वा माझी पत्नीही
-- हे तरी का घडू शकले तर माझे
माझ्या भूतकाळातले अतोनात कष्ट आणि उत्साह

इतरांच्या दृष्टीने तीच माझी प्रतिमा आहे
अतोनात कष्ट आणि उत्साह
पण प्रत्येक वेळी ते इतर नवे असतात
मी तोच असलो तरी

हल्ली मला वाटते की याच्या
मुळाशी जायला हवे – असू शकते का
एखादी प्रतिमा सतत बदलणारी
कायम फ्रेश आणि तरीही ओळखीची

त्यासाठी मला आधी माझा कंटाळा

आणि नावीन्याची गरज – हेच तपासावे लागतील
तेच माझ्या प्रतिमेची सुरुवात समजून

--- ००० ---

तुझ्या असलेल्या दृश्यात
मी आणखी एक दृश्य मिसळतो
माझ्या भूतकाळात
वाट पाहात थांबलेले ...
भाषेचा वापर नको आणि ओळख नको
असेच ठरले ना आपल्यात
त्यामुळे अत्युच्च कोटीची
स्वप्ने लावली मी
तुझ्या मनःपटलावर

तुझ्या सहवासात
प्रत्येक क्षण उलगडत होता
विश्वरूप होत
अलग अलग विचारांची असूनही
एकच दुनिया वसवत
आपल्यासाठी

तुझे अनावृत जगणे
मला समजत होते म्हणजेच स्पर्शत होते
मी म्हणत होतो
माझ्या ऐवजी तुझ्याच भूतकाळ
घेऊ आज चवीला तर
तुझी हरकत नव्हतीच

माझ्या बोलण्याने भाषेला छिद्र पडले
म्हणजे वर्तमानाला
पण तुला ऐकू नव्हते येत
बिनभाषेचे तुझे वचन अबाधित होते

--- ००० ---

या ना त्या हजार प्रकारांनी
असंख्यांच्या छळांचे असंख्य मार्ग
निर्माण करणाऱ्या राक्षसाच्या
अभेद्य प्राणाचे रहस्य होते

इथून हजारो किलोमीटर दूर
असणाऱ्या राज्यातल्या
एका विहिरीतल्या भिंतीवरच्या
सरइयात बेगुमान जगणाऱ्या
-- असे कुणी म्हणत
-- ते बघू नंतर – आधी इथले
कुपोषण घालवू, खून थांबवू
-- असेच म्हणत राहात बाकीचे सगळे

जन्माला येताना कुणी
संपादक, पत्रकार, निरीक्षक वा विश्लेषक
बरोबर आणू नयेत हेच खरे
-- ते सगळेच सत्यवादी असूनही
त्यांच्यांत टोकाचे मतभेद होत
आणि प्रश्न अधिकच जटिल होत

असा कुणी राक्षस नाही राज्य नाही सरडा नाही
-- उगीच प्रश्न लांबणीवर नका टाकू
अन्यथा लौकरच आम्ही सशस्त्र उठाव करू
-- लोक म्हणत – इथे जे आहे त्यातच
मुळात जाऊन धाडसाने ही रचना
उलथवायला हवी – असे ते म्हणत

खरे काय ते ठरवतच मार्ग काढले जात
--- ००० ---

ते नारळाचे झाड
रात्रीही तिथेच असे
अंधारात अस्पष्ट
माझा सवंगडी झालेले
मी आजारी खिडकीतून बघत
त्याच्याकडे आणि ते लहरत वाऱ्यात
कधीही माझ्या विचारात
नसणारे असे ते

मी
एका बाबांचे दर्शन घेऊन

येऊन पडलेला अंगारा फासून
माझे स्वप्न बरबटवून
तेव्हाही ते तिथेच तसेच
नारळ धारण केलेले
निरोगी

तसाच पडून मी
अभ्यास करे दुःखाचा
माझ्या कॉटसमोरच्या
भिंतीवर उमटलेल्या
झेंड्याचा आणि विमानाचा
तेव्हाही पाहिले तर
काहीच कीव नसे त्याच्या झावळ्यांत

काही दिवस कळलेच नाही ते गेले कुठे ते
नंतर तिथे एक इमारत दिसू लागली
तिला तर वाऱ्यात लहरताही येत नव्हते – पण, ते गर्विष्ठ होते

--- ००० ---

हे निव्वळ
तिच्यामुळे घडते
एरवी तीही
इकडेतिकडे
खरचटत फिरते
पण अचानक
माझ्यासमोर येताच
विपरीत घडते

माझ्या मनात
असतो एक दगड
तो अचानक
विरघळून नष्ट होतो
म्हणजे रूपांतरित
नाही होत
नष्टच होतो
जणू कल्पितच
असावा असा

आता जे जग
आहे तेच मला
कल्पित दिसू लागते
कसलाच कशालाच
पायाच नसलेले

तीही तशीच दिसते
कल्पित – पायाहीन
पण समाधानी दिसते

--- ००० ---

सर्व वस्तूंच्या आवरणाखाली
असते एक भाषा
एकूणच मानवाला प्रस्तुत
ती ओळखून
आपापल्या भाषेतही
ती विस्तारता येते

अंधाराचे राजकारण
हे कधीच सूडाचे नसते
ते तसे वाटणे
हे आपल्या मर्यादित
भाषेमुळे घडते
अन्यथा फक्त
कोणतीही वाफ
संगीतात पकडली
तर सहज होणार असते
कोणत्याही दोन वस्तूंच्या
स्पर्शाचे मीलन

वस्तूंत रंगून गेल्याने
त्यांच्या मागचे
त्यांच्या अभावाचे जग
जणू पावसात वाहून जाते आणि वस्तूंचे जग
प्रेयसी मिठीत
आल्याप्रमाणे

अप्रस्तुत करते सर्व दाहक दुःखांना
त्याच्या दारुण दबावाखाली
-- खरे तर चव आणि नाद एकच असतात --
--- ००० ---

अरे, प्रेयसी म्हणजे काल्पनिक रे मित्रा
उगीचच माझी प्रतिमा दुरुस्त करून बिघडवू नकोस

तू तरी कुठे खरा आहेस – मला तर फक्त
तुझी सदगुणी प्रतिमाच माहीत आहे

माझ्या आधीपासून हे विश्व होतेच
तरीही, सूर्योदयाला मी कायद्याचे पुस्तक वाचतो

बघ, दोन्ही कल्पना म्हणजेच प्रेयसी खरीच
हे झाले चालू तुझ्या मनात मला धिक्कारत

तू प्रेमाचा विषयच काढत नाहीस कुठे
तुझी प्रतिमा जपण्यासाठी सुरकुतत जातोस

प्रेयसीला असे नाही चालत – ती शोधत असते
हक्काने तिच्याकडे पाहणारा, खात्रीने बोलणारा

ती नकारही देऊ शकते – मग तूही नाद सोडावास
पण तिच्या प्रतिमेसमोर तुझी बनावट प्रतिमा नको

प्रतिमांचे खेळ खरे थोडेच असतात – फक्त ते
खरी इजा न करता सन्मानाने चालायला हवेत

तुला तुझी प्रतिमा आणि आप्तस्वकीय
यांचेच महत्त्व असेल तर ते प्रेयसीला नाही चालत

तीही तिच्या प्रतिमेचा डाव खेळतच असते
तिला धोका चालतो पण प्रतिमा खरीच लागते --- ००० ---

ट्रॅफिक जॅमच्या कोंदट मनःस्थितीत
मी रिक्षा सोडली ती नेमकी
शुभगाठ या विवाहसंस्थेच्या
ऑफीससमोर

जिथे काही वर्षापूर्वी
मी पहिली कविता लिहिली होती
तिथल्याच एका काळ्या
खुर्चीवर बसून विमनस्कतेची

तेव्हापासून माझे हेच मत आहे
की कविता खूप मोठ्या ओळींची नसावी
आणि फार मोठीही नसावी
भावनिक घटनांच्या तपशीलांनी
भरलेली काठोकाठ
कोंदट मनःस्थितीसारखी

रस्ता मोकळा होईपर्यंत
मिसळपाव खायचे ठरवले
तेव्हा लगेचच मनावर
तरंगू लागला
माझ्या यशाचा तवंग

त्याच ट्रॅफिकचा लचका तोडून
त्याने मी समजून घेत होतो
परिस्थितीचे भवितव्य

नकळत तो सोडला जाताच परिस्थितीच नष्ट झाली
मोकळेपणात विचारा ऐवजी अचानक शांतता आली
--- ००० ---

नाही तरी आगा ना पीछा
हा सगळा भ्रमच असेल तर
माझ्या एकट्यासाठीच कशावरून नसेल ?
मी समजतो की
डाळीचे भाव वाढले
म्हणून कुत्री चेकाळतात

पण त्याच वेळी मला
हेही वाटते की असेच
इतर सगळ्यांनाही वाटत नसेल का
-- हा विचार माझ्या मनात

येण्यासाठीच हे इतर सगळे
असावेत

एकदा भ्रमच म्हटल्यावर
किती लोकांसाठी किती भ्रम
याला काहीच अर्थ नाही
खुनांच्या बातम्या ऐकून
मी सुन्न होत असलो तरीही
त्याचप्रमाणे इतरही दिसतात
आणि खून करणारा आणि
करून घेणारा – त्यांना काय
वाटत असावे या माझ्या विचारांशी
त्यांचे मॅचिंगच असणार बहुतेक

डाळी आणि कडधान्ये प्रथिनांसाठी आवश्यक
असे मी म्हणावे यसाठीच ते कुणीतरी
शोधून प्रसिद्ध केले असे मला वाटत असणार

--- ००० ---